

התפתחות קדם בעולם

קדם התפתח בניו זילנד לאחר דיון ציבורי ממושך, שתי וועדות פרלמנטריות ותכנית ניסיונית. יותר משהוא מודל פעולה, קדם הינו גישה והשקפת עולם. קדם עושה שימוש בדרכים מסורתיות שהופעלו במשך מאות בשנים על ידי בני המיעוט המאורי, לפיהן הרשת של המשפחה המורחבת והקהילה נשאה באחריות לבניית תכנית להגנה על שלום הילד כאשר נחשפו מקרים של התעללות או הזנחה של ילדים וכן במקרים של נוער עובר חוק.

ב- 1989 עיגנה ניו זילנד בחקיקה את תהליך קדם באמצעות "חוק ילדים, צעירים ומשפחותיהם" (Children, Young Persons and their Families Act). חוק זה מבטיח לכל ילד המועמד להוצאה מהבית בשל התעללות ו/או הזנחה וכן לנערים עוברי חוק לפני העמדתם לדין או תוך כדי המשפט, זכות להיוועדות במסגרת הקבוצה המשפחתית לדיון במצב הסיכוני ולהצעת תכנית מטיבה לפני שהממסד יקבל החלטה המשפיעה בצורה קיצונית על חיי הילד או הנער ומשפחתו. השימוש היצירתי הזה בגישות מסורתיות לטיפול בבעיות עכשוויות נבע מהתפיסה שדרושות גישות שונות לחלוטין בתחום עבריינות הנוער ובתחום הגנת הילד. זאת לאור העובדה שהתוצאות המושגות באמצעות מערכת המשפט הפלילי הפורמלי אינן מצליחות דיין לשנות התנהגות עבריינית של בני נוער ואינן עונות על הצרכים של נפגעי העבירות. ואילו במקרים של התעללות והזנחה של קטינים ההוצאה למוסדות חוץ ביתיים גובה מחיר יקר של ניתוק הילד מתרבותו וממשפחתו. השימוש בתהליכי קדם בא בכונה להוריד את מספר הסידורים החוץ ביתיים. ואכן מחקרים מניו זילנד מדווחים על ירידה גדולה בהוצאת ילדים מהבית ועליה במספר הסידורים במסגרת המשפחה המורחבת.

להכשרת הקרקע לקראת אימוץ הגישה והמודל של קדם בניו זילנד תרמו גם הלכי רוח שפשטו בשנות השמונים בעולם המערבי, ביניהם:

- ❖ התרחבות הקונסנזוס לגבי החשיבות של שותפות לקוחות.
- ❖ התפשטות ההכרה בחשיבות ההורים והמשפחה להתפתחותם התקינה של ילדים. סערות ציבוריות שהתחוללו בעקבות מקרים טרגיים של התעללות חוזרת בילדים במסגרות השמה חוץ ביתית. קולות שקראו להחליף את מודל "ההצלה" של הילד מציפורני משפחתו הפוגענית במודל המסייע למשפחה להפוך למקום בטוח לילדה.
- ❖ התפתחות נושא השמירה על זכויות הילד, שמיעת קולו ורצונותיו והאמנה הבינלאומית לזכויות ילדים.
- ❖ עליית נושא זכויותיהם של חסרי ישע: נשים, ילדים, קשישים ואוכלוסיות עם צרכים מיוחדים.
- ❖ התפתחות הגישור במשפט האזרחי וגישת הצדק המאחה (הרסטורטיבי) בהליכים פליליים בנו את המצע להפגשת פוגע עם נפגע העבירה.
- ❖ פיתוח מנגנונים וחקיקה להגנה על זכויות נפגעים עבירה.

השפעת הלכי רוח אלה ניתנת לזהוי בהתפתחות תכניות דומות לקדם בארצות אחרות. ב-1989 במקביל לניו זילנד, החלה לפעול תכנית דומה בפורטלנד שבמדינת אורגון בארה"ב. מודל "מפגש

אחדות משפחתית" (FAMILY UNITY MEETING) הופעל שם על ידי המחלקה לשירותים לילדים כתחליף לוועדת החלטה. הדמיון בין מודל זה לבין קדם מונח בהתכוונות להקשבה לקולה של המשפחה ובחיפוש הכוחות במשפחה אך יש הבדלים מהותיים באופן הפעלת כל מודל (בזמן הפרטי למשפחות במהלך המפגש; בהפעלת התהליך על ידי עו"ס או באמצעות מתאם ניטראלי ובמידת ההשקעה בביקורי בית בשלב ההכנה). באותה תקופה, פחות או יותר, פותחו מודלים קרובים אחרים המדגישים את מרכזיות המשפחה כדוגמת HOME START באנגליה ו-FAMILY FIRST בארה"ב.

בעקבות ניו-זילנד מדינות נוספות ביניהן אנגליה, ארה"ב, הולנד, הסקנדינביות, דרום אפריקה ומדינות חבר העמים, החלו להתנסות בתהליכי קדם בתחומים ובשרותים שונים ולהתאימם, כל מדינה לתנאיה.

ב-1991 בעיר WAGGA WAGGA באוסטרליה החלה המשטרה הקהילתית להפעיל קדם במסגרת בתי ספר. הדגש שם הושם על הקהילה ולא על המשפחה, והתהליך שם נקרא: CAC - COMMUNITY ACCOUNTABILITY CONFERENCE. מאחר והאחריות לגישתם צריכה להיות מוטלת על הקהילה ולא על המשפחה אין במפגש היוועדות CAC שלב של זמן פרטי למשפחה, כנהוג בקדם. במחוז המפשייר באנגליה ב-1998 החלה הפעלת קדם בבתי ספר, אך לפי המודל הניו זילנדי, המשפחתי.

התאמת קדם להפעלה במקרי אלימות בין בני זוג החלה בסוף שנות התשעים בהמפשייר באנגליה ובקליפורניה בארה"ב. בסנטה קלרה בקליפורניה החלו להפעיל גם תהליכי קדם במעונות חסות הנוער לקראת יציאה לעצמאות, תוך בניית תחליפי משפחה במקרים של נערים מחוסרי משפחה. במקביל להתפשטות קדם בתחומים ובשרותים שונים החל לעלות מספר המדינות המפעילות תהליכי צדק מאחה: גישור פוגע-נפגע עבירה, היוועדות (ביניהן קדם) ותהליכי מעגלים. הצדק המאחה, גיבוש העמדה הפילוסופית וההתנסות הנצברת בדרכי ההפעלה השונות שלו, תרמו מצידם להתפתחות קדם לנוער עובר חוק.

בהשוואה לרוב תהליכי הגישור הפועלים במסגרות הליכים אזרחיים, פועל קדם לנוער עובר חוק במסגרת ההליך הפלילי. קדם מופעל אך רק בעבירות בהן הפוגע הודה באשמה. קדם דומה ל"גישור פוגע-נפגע" (VOM - Victim Offender Mediation) המופעל גם הוא בהליך הפלילי. לפי אומברייט וסטייסי (1995), "לתהליך קדם יש כמה יתרונות פוטנציאליים על גישור פוגע-נפגע. לדבריהם הכוח של קדם בא לא רק מערכי הצדק המאחה הטמונים בו אלא גם מאותם אפיונים המייחדים אותם לעומת המודלים האחרים של גישור פוגע-נפגע שהם:

1. מערב במפגש יותר אנשים מן הקהילה.
2. מכיר ביותר אנשים כנפגעי העבירה, ובודק את השפעותיה עליהם: הנפגע העיקרי, האנשים שקשורים אליו, משפחת הפוגע, ואחרים שקשורים לפוגע.
2. מאפשר ליותר משתתפים להביע את רגשותיהם לגבי השפעת העבירה ולהיות מעורבים בתכנון תכנית לתיקון הפגיעה ולשילוב הפוגע והנפגע בקהילה.
3. לצד המטרה של תיקון הפגיעה הקיימת בגישור פוגע-נפגע, נוספת בקדם המטרה של שיקום הנער עובר החוק.
4. קדם מכוון יותר להבחנה בין גינוי העבירה לבין גינוי הפוגע.

תהליכי המעגל – המבוססים על מודל שבטי/קהילתי – הם תהליכי הפגשה של קהילת הצד הנפגע עם קהילת הצד הפוגע בעבירות קשות שחודשו בצפון ארה"ב ובקנדה בישובי התושבים הראשונים. שם מטפלים באמצעות המעגלים בבעיות גילוי עריות, אונס, ועבירות חמורות אחרות. מופעלים שם מעגלי ענישה (בהם לוקחים חלק גם שופט, תובע, וסנגור), מעגלי ריפוי ומעגלי פיוס. בעקבותיהם החלו גם חברות אירופיות להתנסות במודל המעגל. תהליכי התגשרות שונים בין פוגע לנפגע עבירה מתקיימים במדינות שונות ברחבי העולם עם הדגשים שונים על השתתפות תומכים, בני משפחה ואנשי קהילה ועל מקומה וחשיבותה של ההתפיסות ושל סליחה. הגבולות בין שלושת הפרקטיקות צדק מאחה: גישור, היוועדות ומעגלים יכולים להיות ברורים ויכולים להיות מטושטשים כאשר תהליך רב משתתפים קורא לעצמו גישור פוגע-נפגע אך הוא קרוב ביותר למעגל. ומאידך תהליך קדם לנוער עובר חוק בו משתתפים רק הפוגע, הוריו, הנפגע, אנשי המקצוע והמתאם דומה ביותר לגישור פוגע-נפגע.